

УДК 378.09:378.147

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.73-2.16>**С. Б. Літвінчук**кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри методики професійного навчання
Миколаївського національного аграрного університету

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ ЗА СУЧАСНИХ УМОВ

Статтю присвячено окресленню провідних напрямів модернізації професійної підготовки спеціалістів аграрного сектору України за сучасних умов на основі дослідження закономірностей розвитку сучасного аграрного виробництва й аналізу питань теорії навчання вищої аграрної школи. Відзначено, що зміни, які відбуваються в аграрній освіті, тісно пов'язані з реформуванням аграрного виробництва – галузі, що знаходиться у складному становищі. За таких умов навчальна діяльність в аграрних закладах освіти повинна бути спрямована на пошук ефективних шляхів удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців, забезпечення трансформування навчально-пізнавальної діяльності спеціалістів у професійну з відповідною зміною потреб, мотивів, цілей. Звернуто увагу на внесок видатних вітчизняних вчених у розробку питань професійної підготовки майбутніх фахівців, зокрема аграрної галузі. Проаналізовано основні складові частини професійної підготовки в аграрних закладах освіти та фактори, які детермінують зміни у процесі формування майбутнього фахівця агропромислового комплексу за сучасних умов. Звернуто увагу на те, що від майбутнього фахівця вимагається поєднання глибоких виробничо-технічних знань і ґрунтовне володіння соціально-психологічними знаннями, які дозволяють достатньо ефективно керувати виробничими підрозділами й успішно працювати в різних галузях аграрного сектору України.

Вирішення окреслених проблем може бути забезпечено впровадженням нових педагогічних технологій; цілеспрямованим формуванням продуктивної активності студентів у процесі професійної підготовки; використанням у навчальному процесі комп'ютерної техніки, розробкою та запровадженням комп'ютерних курсів. Крім того, позитивному вирішенню означених проблем сприятиме випуск електронних підручників і навчальних посібників для здобувачів вищої освіти з урахуванням сучасних освітніх технологій в Україні.

На основі здійсненого нами системного аналізу розглядається питання модернізації процесу професійної підготовки здобувачів вищої освіти у вищих аграрних навчальних закладах за сучасних умов, де відбувається підготовка майбутніх фахівців, здатних забезпечити розв'язання найближчих, а пізніше і перспективних завдань розвитку агропромислового комплексу України.

Ключові слова: професійна підготовка, аграрна освіта, професія, майбутні фахівці, технічні дисципліни, навчальний процес, інноваційні технології.

Постановка проблеми. Кардинальні зміни, які сьогодні відбуваються в аграрному секторі економіки України, вимагають відповідного кадрового забезпечення, вдосконалення професійного рівня підготовки майбутніх фахівців аграрних закладів освіти.

Завдання професійної підготовки та розробки моделі майбутнього спеціаліста розглядають І.А. Зязюн, Л.Г. Коваль, Н.Г. Ничкало, З.О. Решетова, Н.А. Селезньова, Н.Ф. Талізана, М.І. Шкіль.

Аналіз процесу професійної підготовки майбутніх фахівців в аграрних закладах освіти може бути здійснений після з'ясування низки питань, які стосуються загальних проблем організації означеної підготовки.

З метою дослідження категорії «професійна підготовка» розглянемо поняття «професія». «Професія» (від лат. *professio* – оголошую своєю справою) має різні визначення.

Професія людини є джерелом її матеріальної підтримки, суспільства, інструментом

чітких дій людини; оволодіння професійними знаннями є суспільним і культурним обов'язком людини; професія становить особисту цінність індивіда; професія та праця для індивіда є сенсом життя і розвитку; вона дає шанс для самореалізації особистості людини, може виступати у формі вираження гордості та самоповаги; професія людини визначає її місце у поділі праці [1, с. 23].

Поняття «професія» може вживатися як синонім до слів «фах», «спеціальність».

«Новий тлумачний словник української мови» дає таке визначення:

Фах: 1. Вид заняття, трудової діяльності, що вимагає певної підготовки та є основним засобом до існування; професія, спеціальність, кваліфікація; будь-який вид занять, який є основним засобом до існування.

2. Основна кваліфікація, спеціальність (справа, заняття, в якому хтось виявляє велике вміння, майстерність, хист) [2, с. 148].

Професія – це такий вид трудової діяльності, котрий вимагає певної підготовки та є соціально виправданим джерелом матеріального забезпечення людини [3, с. 23].

Спеціальність (від лат. *Spesia* – рід, вид) – це різновид професійної діяльності, що охоплює порівняно вузьке коло робіт у професійній праці; вид заняття в межах однієї професії [3, с. 23].

Спеціалізація – це різновид професійної діяльності, який охоплює вузьке коло робіт у професійній праці; вид заняття в межах однієї спеціальності [3, с. 23].

В українському «Педагогічному словнику» визначається дефініція важливого поняття «професійна освіта».

Професійна освіта – підготовка в навчальних закладах спеціалістів різних рівнів кваліфікації для трудової діяльності в одній із галузей народного господарства, науки, культури, невід’ємна складова частина єдиної системи народної освіти. Зміст професійної освіти включає поглиблене ознайомлення з науковими основами й технологією обраного виду праці, прищеплення спеціальних практичних навичок і вмінь, формування психологічних і моральних якостей особистості, важливих для роботи у певній сфері людської діяльності. Під професійною освітою розуміють сукупність знань, умінь і навичок, оволодіння якими дає змогу працювати спеціалістом вищої, середньої кваліфікації або кваліфікованим робітником. Сучасна система професійної освіти в Україні охоплює професійно-технічну і вищу освіту.

Зміни, які відбуваються в аграрній освіті, тісно пов’язані з реформуванням аграрного виробництва – галузі, що знаходиться у складному становищі. За таких умов навчальна діяльність в аграрних закладах освіти повинна бути спрямована на пошук ефективних шляхів удосконалення професійної підготовки майбутніх кваліфікованих фахівців, забезпечення трансформування навчально-пізнавальної діяльності студентів у професійну з відповідною зміною потреб, мотивів, цілей. Отже, сьогодні перед навчальними закладами стоїть завдання постійного пошуку нових форм, шляхів і засобів органічного поєднання професійної підготовки майбутніх фахівців із формуванням у них глибокого наукового світогляду, високої професійної культури, справжньої інтелігентності. Невирішеним залишається питання модернізації професійної підготовки майбутніх фахівців аграрного сектору України за сучасних умов.

Мета статті – за результатами дослідження закономірностей розвитку сучасного аграрного виробництва та розробки завдань і аналізу деяких питань теорії навчання, професійної підготовки майбутніх фахівців аграрних закладів освіти виділити необхідні напрями модернізації означеної

підготовки спеціалістів аграрного сектору України за сучасних умов.

Виклад основного матеріалу. Основним джерелом визначення і нагромадження достовірних даних для цього є вивчення стану і перспектив розвитку аграрного виробництва, професії та пов’язаних із ними галузей наукового знання. Доцільно виходити з того, що конкретні зміни, які необхідно внести у зміст професійної підготовки майбутнього фахівця, мають принциповий характер і зумовлені процесами, що відбуваються у сфері аграрного виробництва під впливом новітніх досягнень науки та техніки. Науково-технічні основи професії опосередковуються у процесі навчання змістом конкретних дисциплін. У циклі технічних дисциплін реалізується зміст професійної підготовки майбутнього інженера-механіка, що відповідає сучасним вимогам аграрного виробництва та відображає необхідний рівень наукових знань.

Процес професійної підготовки починається з формування загального уявлення про професію, розвитку інтересу, спрямованості до професії, потім здійснюється набуття необхідних знань, умінь і навичок, здатності їх реалізувати за конкретних умов професійної діяльності, формування професійно важливих якостей особистості та позитивного ставлення до обраної спеціальності.

Потреба сільськогосподарського виробництва у спеціалістах сучасного рівня зумовила інтерес до проблеми готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності, зокрема до питань змісту, технології формування та діагностики рівня готовності майбутніх інженерів-механіків під час вивчення технічних дисциплін.

Слід зазначити, що формування майбутнього фахівця за умов становлення на селі нових економічних відносин повинно проходити в напрямі більшої універсалізації, здатності молоді людини за необхідності визначити пріоритет своїх знань, умінь і навичок для подальшого їх розширення і поглиблення залежно від спрямування своєї професійної діяльності. Сучасний фахівець повинен володіти уміннями, прийомами та методами впровадження передової технології, забезпечувати оптимальний режим роботи виробничого устаткування, постійно поглиблювати знання з економіки, права, менеджменту, маркетингу, вміти організувати юридичні відносини з господарствами; мати організаторські здібності, займатися підприємницькою діяльністю, володіти комунікативними якостями в роботі з людьми й економічними підходами до організації господарської діяльності. Таким чином, «практика поглибленого розподілу праці в сільському господарстві та відповідна їй система підготовки вузькоспеціалізованих працівників себе вичерпала» [4, с. 107]. Саме в цьому

вчені вбачають причину відчуження сільських працівників від землі, втрату ними самостійності.

Отже, на землі повинні працювати творчі та ініціативні люди, котрі вміють вирощувати сільськогосподарську продукцію, переробляти та реалізовувати її; це працівники з універсальною професійною підготовкою, які не тільки вміло виконують доручені завдання, а й самостійно приймають рішення із широкого кола питань, поєднуючи в собі функції виконавця, організатора й управлінця. За таких умов викладач не просто передає наукову інформацію, а й забезпечує професійну самореалізацію особистості.

Особливостями навчально-виховного процесу аграрних закладів освіти є їхня професійна спрямованість і тісний зв'язок із сільськогосподарським виробництвом і досягненнями науки та техніки в цій галузі. Вивченням таких особливостей і багатьох інших проблем, на нашу думку, має займатися окремий розділ педагогіки, а саме *аграрна педагогіка*.

Значною мірою зв'язок науки та сільськогосподарського виробництва проявляється у вивченні циклу технічних дисциплін, що забезпечує теоретичну і практичну основу професійного становлення майбутнього інженера-механіка. За сучасних умов зміст професійної підготовки представляє сукупність дидактично відібраних, систематизованих на основі сучасних наукових положень відповідних наук, сконцентрованих навколо важливих проблем спеціальності. Вивчення курсу технічних дисциплін повинно забезпечити майбутньому фахівцю частку професійної підготовки з отриманням фундаментальних знань, умінь і навичок, що дадуть йому можливість швидко адаптуватися за умов сільськогосподарського виробництва, котрі постійно змінюються, та ринку праці.

За умов сучасного аграрного виробництва знання технічних дисциплін набувають практичного значення у професійній підготовці майбутніх фахівців. Вони спрямовані на «розробку вивчення загальних принципів, законів використання та методів побудови та функціонування технологічних систем на основі пізнаних властивостей і законів природи для задоволення суспільних потреб, що з'явилися у підвищенні ефективності практичної діяльності людей» [5, с. 28]. Отже, технічні дисципліни включають у себе знання про способи застосування природних і технічних законів із метою досягнення цілей майбутньої професійної діяльності й умінь користуватися ними. Ці знання, умінь та навички мають спрямований практичний характер і безпосередньо пов'язані із професійною підготовкою майбутніх інженерів-механіків в аграрному закладі освіти.

Призначення технічних дисциплін, до яких входять теоретична механіка, опір матеріалів, деталі машин і механізмів та інші навчальні дисципліни,

на думку деяких авторів, полягає в тому, що вони є теоретичною базою для вивчення спеціальних дисциплін певного профілю. «Завдання технічних дисциплін у технікумах і вищих закладах освіти, – пише П.І. Ставський, – дати студентам науково-технічні основи певного кола технічних професій» [6, с. 11].

Спеціальний цикл дисциплін формує знання, умінь і навички, що відповідають конкретним професійним функціям майбутнього інженера-механіка, і повинен бути заключним етапом процесу підготовки майбутніх фахівців, на якому знання, здобуті за весь період навчання, з'єднуються в єдину систему метазнання, пов'язаного із конкретною спеціальністю.

Системний аналіз змісту циклів навчальних дисциплін дає можливість визначити місце і роль дисциплін технічного циклу на схемі-моделі професійної підготовки майбутніх інженерів-механіків в аграрних закладах освіти (рис. 1).

Отже, сучасний майбутній фахівець повинен не лише володіти своєю професією, а й орієнтуватися в сучасних складних політичних, економічних і соціальних проблемах, уміти аналізувати, прогнозувати й оцінювати наслідки своєї професійної діяльності в соціальній сфері.

Це зумовлює необхідність удосконалення професійної підготовки здобувача вищої освіти з метою виховання його не лише як майбутнього спеціаліста агропромислового сектору, а й як розвиненого, освіченого, духовно багатого фахівця.

Нові умови сільськогосподарського виробництва, прогресивні технології, нові машини та технічні комплекси вимагають формування відповідних знань, умінь і навичок майбутніх фахівців-аграріїв, висувають високі вимоги до їхньої кваліфікації. На думку вчених, факторами, які детермінують зміни в підготовці здобувачів вищої освіти в аграрних закладах освіти, є:

- швидка плінність наукових знань, що примушує спеціаліста постійно поповнювати свій професійно-теоретичний потенціал;
- здатність спеціаліста адаптуватися до швидко змінюваних виробничих умов, творча, перетворювальна спрямованість його професійної діяльності;
- інтеграційні процеси в науці, які вимагають від спеціаліста вмінь працювати в суміжних галузях;
- актуалізація виробничо-організаторських функцій у загальній структурі професійної діяльності спеціаліста [7, с. 128].

Орієнтуючись на доробки педагогів із проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців в аграрних закладах освіти, власні дослідження, вважаємо за доцільне проаналізувати основні складники професійної підготовки студентів в аграрних закладах освіти.

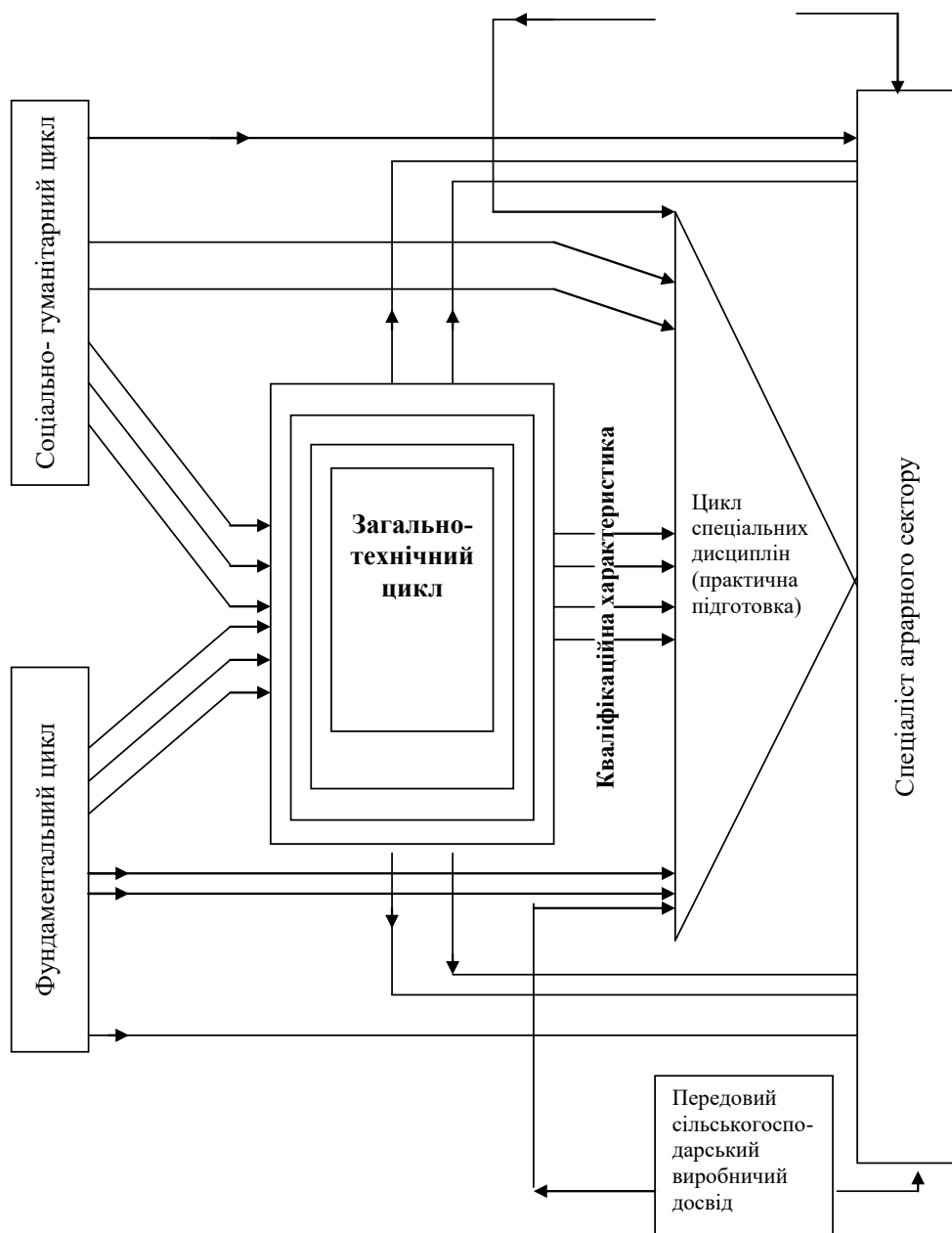

Рис. 1. Модель професійної підготовки майбутніх інженерів-механіків в аграрних вищих навчальних закладах

Предметно-циклова побудова процесу навчання у вищих аграрних навчальних закладах забезпечує глибокі теоретичні знання, але їй притаманна відповідна дидактична обмеженість: кожна дисципліна розглядає сутність майбутньої професії однобічно. Тому основою комплексного підходу до питання підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців аграрного профілю за сучасних умов є посилення міжпредметних зв'язків, інтеграція загальнонаукових, технічних і спеціальних знань. Такий підхід, на нашу думку, дозволяє:

1) реалізувати в конкретній формі системні заходи щодо управління якістю підготовки майбутніх спеціалістів;

2) оптимізувати зміст навчання так, щоб усунути дублювання одних і посилити вивчення інших питань, що мають значення для професійної діяльності майбутніх спеціалістів-аграріїв;

3) забезпечити наступність у навчанні: узгодити в часі вивчення різних дисциплін так, щоб теоретичні та практичні знання, одержані у процесі вивчення однієї дисципліни, використовувалися для вивчення іншої;

4) забезпечити послідовний і неперервний розвиток наукового світосприймання, логічного та технічного мислення, творчих здібностей, наукового світогляду студентів;

5) здійснювати єдність вимог до термінології, стандартів, до методики досліджень, до формування технічних знань, умінь і навиків.

Викладач у навчальному процесі розглядає навчальну дисципліну з позиції її практичного застосування у майбутній професійній діяльності. Що дає студенту для майбутньої роботи вивчення програмних питань? Яке конкретне застосування має навчальний матеріал дисципліни у виробництві? Як краще відобразити в навчальному процесі професійно значущі для майбутнього спеціаліста теоретичні та практичні засади дисципліни? Ці питання та багато інших мають особливо важливе значення для викладачів аграрних закладів освіти за сучасних умов.

У процесі професійної підготовки студентів вирішуються суперечності між станом сучасного аграрного виробництва та змістом навчання в аграрних навчальних закладах, який не завжди відповідає вимогам, котрі ставить перед майбутнім спеціалістом утвердження нових економічних відносин на селі.

У навчальному процесі технічні дисципліни мають виняткове значення. На заняттях із цих дисциплін у студента формується технічне мислення, уміння ставити практичні задачі та доводити їх розв'язування до логічного кінця, до числового результату з достатньою для практики точністю.

З огляду на проведений аналіз можна дійти висновку, що технічні дисципліни мають посідати чільне місце згідно з тією роллю, яку вони відіграють у процесі професійної підготовки майбутніх інженерів-механіків аграрної галузі.

За останні роки визначилася тенденція до зменшення годин, призначених для вивчення здобувачами вищої освіти технічних дисциплін. Послаблення уваги до їх вивчення може призвести до зниження якості професійної підготовки майбутніх інженерів-механіків для агропромислового комплексу України.

Сьогодні практика свідчить про проблеми в модернізації змісту робочих програм, вдосконаленні форм і методів навчання, а також інтенсифікації самостійної роботи студентів за норм часу, відведених на вивчення технічних дисциплін. Вирішення цих проблем може бути забезпечено впровадженням нових педагогічних технологій; цілеспрямованим формуванням продуктивної активності студентів у процесі професійної підготовки; використанням у навчальному процесі комп'ютерної техніки, розробкою та запровадженням комп'ютерних курсів. Також позитивному вирішенню означених проблем сприятиме випуск електронних підручників і навчальних посібників українською мовою для студентів з урахуванням сучасних освітніх технологій.

Нові педагогічні технології повинні враховувати умови аграрного виробництва, що постійно зміню-

ються. Майбутній спеціаліст повинен легко адаптуватися за нових виробничих умов. Негативний фактор професійної підготовки – масовий випуск спеціалістів – був пов'язаний із бажанням, по-перше, підготувати спеціаліста «на все життя», а по-друге, підготувати «вузького» спеціаліста. Навчити одразу «всьому», що необхідно на практиці, неможливо, оскільки період зміни поколінь техніки та технологій наближається до тривалості навчання, а отримані знання застарівають раніше, ніж їх можна використати на практиці. Підготовка «вузьких» спеціалістів також не виправдовує себе, тому що швидкий розвиток виробничих технологій вимагає постійного оволодіння новими спеціальностями, засвоєння нових фундаментальних і професійних знань.

Позитивний досвід організації навчального процесу накопичений аграрною освітою США. У наукових дослідженнях Ллойда Фіпса й Едварда Осборна вказується, що професійна аграрна освіта США організовується за шістьма напрямками (програмами), такими як: агробізнес, сільськогосподарські виробничі процеси, сільськогосподарська техніка, садівництво, сільськогосподарські ресурси та лісництво, переробка сільськогосподарської продукції. Окремі напрями (програми) реалізуються за 5 курсами – від таких, що направляють студентів на вивчення тієї чи іншої програми, до курсів перепідготовки. Гнучкість організації навчання дозволяє студентам визначитися з напрямом. Причому навіть за переходу з однієї програми на іншу існує механізм зарахування кредитів, які отримав студент у процесі навчання на попередньому напрямі. Такий підхід дозволяє студентам професійно зорієнтуватися на вивчення тих програм, що найбільше відповідають їхнім професійним покликанням, і спонукає педагогічну громадськість до постійного пошуку відповідності між реальним змістом навчання і прогресуючим характером сільськогосподарського виробництва [8].

Нові вимоги, які висуває нинішня економічна ситуація у країні до фахівців, зайнятих у сфері агропромислового виробництва, не зводяться лише до рівня освіченості. Якщо раніше від технічних працівників аграрного спрямування вимагалися виробничо-технічні знання, то нині є потреба також у наявності якостей організатора і керівника. Тому від майбутнього інженера-механіка вимагається поєднання, з одного боку, глибоких виробничо-технічних знань, з іншого – ґрунтовне володіння соціально-психологічними знаннями, які дозволяли б достатньо ефективно керувати виробничими підрозділами й успішно працювати в різних галузях аграрного сектору України.

Тільки комплексне, системне врахування всіх сторін процесу професійної підготовки здобувачів вищої освіти дозволить правильно поставити

й окреслити шляхи розв'язання головної задачі вищих аграрних навчальних закладів – підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх інженерів-механіків за сучасних умов.

Отже, потреба підвищення ефективності навчального процесу в аграрних вищих навчальних закладах України, врахування суспільних, соціально-економічних і культурних змін у країні, зміна пріоритетів науки й освіти як головних умов відродження української державності переростає в загальнодержавну проблему. Для її розв'язання, як свідчить проведений аналіз, навчальний процес в аграрних вищих закладах освіти повинен здійснювати підготовку фахівця, здатного самостійно, творчо мислити, володіти ґрунтовними професійними знаннями, вміннями, навичками, прийомами та методами впровадження передових технологій, мати організаторські здібності та сформовані особистісні якості, важливі для роботи у сфері аграрного виробництва. Такий підхід дозволить повніше реалізувати інтелектуальний потенціал здобувачів вищої освіти, задовольнити вимоги особистості та суспільства до освіти, створити умови для ефективної перебування системи неперервної освіти за модернізації професійної підготовки майбутніх фахівців аграрного сектору України за сучасних умов.

Litvinchuk S. Modernization of professional training of future agricultural specialists in modern conditions

The article is devoted to the outline of the leading directions of modernization of professional training of specialists of the agricultural sector in modern conditions on the basis of research of laws of development of modern agricultural production and the analysis of questions of the theory of training in higher agrarian school. It is noted that the changes taking place in agricultural education are closely related to the reform of agricultural production – an industry that is in a difficult position. Under such conditions, educational activities in agricultural educational institutions should be aimed at finding effective ways to improve the training of future qualified professionals, ensuring the transformation of educational and cognitive activities of students into professional with a corresponding change in needs, motives, goals. The main components of professional training agricultural educational institutions and factors that determine changes in the process of forming the future specialist of the agro-industrial complex in modern conditions are analyzed. The factors that determine changes in the training of future specialists in agricultural production are described. Attention is drawn to the fact that the specialist is required to combine deep industrial and technical knowledge and thorough mastery of socio-psychological knowledge, which would allow to effectively manage production units and work successfully in various sectors of the agricultural sector of Ukraine.

The solution of these problems can be provided by introduction of new pedagogical technologies; purposeful formation of productive activity of students in the process of professional training; use of computer technology in the educational process, development and implementation of computer courses.

In addition, the release of electronic textbooks and manuals for higher education, taking into account modern educational technologies, will contribute to a positive solution to these problems.

Based on our systematic analysis, the issue of modernization of the process of professional training of students in higher agricultural educational institutions in modern conditions is considered, where future specialists are trained, who should be able to solve the nearest and later promising tasks of Ukraine's industrial complex.

Key words: professional training, agricultural education, profession, future specialists technologies, technical disciplines, educational process, innovative.

Список використаної літератури:

1. Чарнецькі К. Психологія професійного розвитку особистості : автореф. дис. ... докт. психол. наук : 19.00.07 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Київ, 1999. 48 с.
2. Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. / уклад. : В. Яременко, О. Сліпушко. Київ : Аконіт, 1999.
3. Психологические проблемы профессиональной деятельности / под ред. Г.С. Никифорова. Москва : Наука, 1991. 168 с.
4. Лузан П.Г., Дьомін А.І., Рябець В.І. Формування активності студентів у навчанні. Київ : Вища школа, 1998. 192 с.
5. Лазарев В. Когда работа не теряет ценности. *Народное образование*. 1998. № 9. С. 128–131.
6. Ставский П.И. Соединение обучения с трудом как проблема педагогики. *Школа и производство*. 1990. № 9. С. 8–11.
7. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе (контекстный подход) : методическое пособие. Москва : Высшая школа, 1992. 207 с.
8. Linhartova U. Problemy aktivace a motivace socialnim uceni pri vychovnem procesu. *Pedagogika S8. Pd. Institutu v Praze*. 1965. № 6. P. 706–721.